

PREDLOG OSNOVE ZA VOĐENJE PREGOVORA O LIBERALIZACIJI TRGOVINE USLUGAMA U OKVIRU CEFTA 2006 SPORAZUMA

1. UVODNE NAPOMENE

Sporazum o izmjeni i pristupanju Centralnoevropskom sporazumu o slobodnoj trgovini (CEFTA 2006), potpisan je u Bukureštu 19. decembra 2006. godine između Republike Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Republike Makedonije, Republike Moldavije, Crne Gore, Republike Srbije i UNMIK Kosova, a sa punom primjenom započeo je 22. novembra 2007. godine.

Osnovni ciljevi ovog Sporazuma su: proširenje trgovine robama i uslugama, podsticanje ulaganja pomoću pravednih, stabilnih i predvidljivih pravila, uklanjanje barijera u trgovini, obezbjeđenje odgovarajuće zaštite prava intelektualne svojine u skladu sa međunarodnim standardima, usklađivanje odredbi o pitanjima moderne trgovinske politike kao što su pravila konkurencije i državna pomoć. Sporazumom su predviđene jasne i efikasne procedure rješavanja sporova, kao i stvaranju zone dijagonalne kumulacije porijekla roba. Sporazum je usklađen sa pravilima Svjetske trgovinske organizacije (STO)

2. ZNAČAJ

Sve potpisnice CEFTA 2006 Sporazuma su članice STO-a, izuzev Republike Srbije, Bosne i Hercegovine i UNMIK Kosova. To bi značilo da između Republike Albanije, Republike Hrvatske, Republike Makedonije, Republike Moldavije i Crne Gore već postoji izvjestan nivo liberalizacije trgovine, kako u oblasti pristupa tržištu roba, tako i usluga. Crna Gora je posljednja od navedenih postala punopravna članica STO-a i to 29. aprila 2012. godine. U dijelu pristupa tržištu usluga, Crna Gora se svojom *Listom specifičnih obaveza u uslugama* obavezala u 11 sektora od ukupno 12, odnosno u 136 podsektora od ukupno 166³. Lista se sastoji od horizontalnih obaveza i obaveza po pojedinačnim sektorima.

Kada je u pitanju trgovina robom, Crna Gora sa ostalim CEFTA 2006 potpisnicama ima potpuno liberalizovanu trgovinu industrijskim i poljoprivrednim proizvodima.

3. TOK AKTIVNOSTI I PREDMET PREGOVORA

Zbog sve većeg značaja trgovine uslugama Republika Srbija je, tokom predsjedavanja CEFTA 2006 Sporazumom u 2010. godini, pokrenula inicijativu za otvaranje pregovora o liberalizaciji trgovine uslugama. Na sastanku Zajedničkog komiteta, 12. novembra 2010. godine u Beogradu, formirana je Radna grupa za trgovinu uslugama CEFTA 2006 *Odlukom Zajedničkog komiteta CEFTA 2006 sporazuma br. 4 /2010 o osnivanju Radnih grupa*. Zadatak Radne grupe je razvijanje i širenje saradnje između potpisnica CEFTA 2006 Sporazuma, sa ciljem postizanja postepene liberalizacije i međusobnog otvaranja tržišta usluga. Liberalizacija usluga ostala je i jedan od prioriteta tokom predsjedavanja UNMIK/Kosova u 2011, Republike Albanije tokom 2012, sada i Bosne i Hercegovine tokom 2013. godine.

³ Pored naziva sektora takođe postoji i tzv. CPC odnosno Central Product Classification (centralna klasifikacija proizvoda) Ujedinjenih nacija, koja detaljno objašnjava obuhvat usluga. Gdje to nije moguće, unosi se precizno naziv usluge, da bi se izbjegla nedoumica o tome šta se podrazumijeva pod uslugom.

Pravni osnov za početak pregovora ogleda se u članu 27 CEFTA Sporazuma, gdje je navedeno da će Strane postepeno razvijati i širiti saradnju sa ciljem postizanja postepene liberalizacije i međusobnog otvaranja tržišta usluga, u kontekstu evropskih integracija i uzimajući u obzir relevantne odredbe Opšteg sporazuma o trgovini uslugama (GATS-a) i obaveze koje su Strane – članice STO preuzele u okviru GATS-a. Zajednički komitet, kao najveće tijelo CEFTA 2006 sporazuma će, u skladu sa članom 29, na godišnjem nivou razmatrati rezultate saradnje koja se odnosi na član 27 i, ako je to odgovarajuće, preporučiti pokretanje pregovora sa ciljem postepenog postizanja višeg nivoa liberalizacije, u skladu sa članom V GATS-a⁴. Obaveze preuzete kao rezultat takvih pregovora biće utvrđene u posebnoj Listi, koja će biti sastavni dio Sporazuma.

Do sada je održano sedam sastanaka Radne grupe i to: 9. juna i 10. novembra 2010. godine u Beogradu, 15. septembra 2011. godine u Prištini, 30. marta, 11. oktobra i 6. novembra 2012. godine u Tirani, kao i 8. februara 2013. godine u Budimpešti. Na posljednjem sastanku Radne grupe predstavljen je **Protokol o trgovini uslugama između CEFTA 2006 potpisnica** (Prilog 1 uz Predlog osnove), kao i **Tri modela za pregovore (A, B i C).**

Protokol o trgovini uslugama bazira se na Opštem sporazumu o trgovini uslugama (eng. GATS) i njegov sastavni dio biće Lista specifičnih obaveza (u daljem tekstu Lista) u uslugama koja će predstavljati isti nivo liberalizacije za sve potpisnice CEFTA 2006.

Standardna klasifikacija usluga sadrži 12 sektora i 166 podsektora i to:

1. Poslovne usluge (pravne usluge, su računovodstvo, revizija i knjigovodstvo, poreske usluge, arhitektonske, inženjerske, integrisane inženjering usluge, urbanističko planiranje i usluge uređenja prostora, medicinske i stomatološke veterinarske, kompjuterske i srodne usluge, usluga koje pružaju negovateljice, medicinske sestre, fizioterapeuti i ostalo ne-medicinsko osoblje, čišćenje zgrada, fotografske, usluge pakovanja, usluge istraživanja i razvoja, usluge vezane za nekretnine, usluge iznajmljivanja/lizinga bez operatera, reklamiranje, istraživanja tržišta i ispitivanja javnog mnjenja, menadžment konsaltinga i srodne usluge, tehničkog ispitivanja i analiziranja, savjetodavne i konsalting usluge koje se odnose na poljoprivredu, lov, ribolov i šumarstvo, koje se odnose na rudarstvo, savjetodavne i konsalting usluge koje se odnose na distribuciju energije, zapošljavanje i posredovanje u zapošljavanju, detektivske usluge i usluge zaštite, koje se odnose na naučni i stručni konsalting, održavanje i opravka opreme (bez pomorskih plovila, aviona i druge transportne opreme), štampanje i izdavanje, vezano za organizaciju kongresa i prevođenje i tumačenje, frizerske usluge).
2. Komunikacione usluge (poštanske i kurirske usluge, telekomunikacione usluge i audiovizuelne usluge)
3. Građevinarstvo i srodne inženjerske usluge
4. Usluge distribucije (usluge agenata u posredovanju, trgovine na veliko, trgovine na malo i franšizing)
5. Usluge obrazovanja (privatno finansirane usluge)
6. Usluge zaštite životne sredine

⁴ Član V odnosi se na ekonomsku integraciju i njime je, između ostalog, navedeno da se neće spriječavati ni jedna od STO Članica da bude ugovorna strana ili da pristupi sporazumu o liberalizaciji trgovine uslugama između strana potpisnica takvog sporazuma, pod uslovom da takav sporazum: (a) obuhvata značajan broj sektora, i (b) obezbjeđuje nepostojanje ili suštinsko ukidanje svake diskriminacije među ugovornim stranama u smislu člana XVII, u sektorima koji su obuhvaćeni podstavom (a), kroz: (i) ukidanje postojećih diskriminatornih mjera, i/ili (ii) zabranu novih ili restriktivnijih mjera, bilo u trenutku stupanja na snagu tog sporazuma ili u razumnom roku, osim za mjere dozvoljene na osnovu članova XI (Plaćanja i transferi), XII (Ograničenja radi zaštite platnog bilansa), XIV (Opšta izuzeća) i XIV bis (Izuzeci iz bezbjednosnih razloga).

7. Finansijske usluge (osiguranje i usluge u vezi sa osiguranjem i bankarstvo i ostale finansijske usluge)
8. Zdravstvene i druge socijalne usluge (privatno finansirane usluge)
9. Turizam (hotele i restorane, putničke agencije i usluge tur-operatera)
10. Rekreativne, kulturne i sportske usluge (izuzev audiovizuelnih usluga) (usluge novinskih agencija, biskopi, biblioteke, cirkusi, sportske i drugih rekreativne usluge, kockanje, klađenje)
11. Usluge transporta(usluge pomorskog transporta, unutrašnjeg pomorskog transporta, avio prevoza, željezničkog transporta, drumskog transporta, usluge cjelovodnog transporta, pomoćne usluge za sve vrste transporta)
12. Ostale usluge (usluge pranja, čišćenja, bojenja, frizerske usluge, usluge ljepote, usluge sahrane, kremacije).

Predmet pregovora su pomenute usluge, a kako će Lista izgledati zavisice isključivo od toga koji model pregovora će izabrati potpisnice CEFTA 2006 Sporazuma. Pored predložena tri modela za pregovore, neophodno je u dijelu horizontalnih obaveza koji će Lista sadržati, definisati nivo otvorenosti tržišta u dijelu koji se odnosi na komunalne usluge, subvencije, kretanje kapitala, kao i za sticanje nepokretnosti.

Dio koji se odnosi na definisanje otvorenosti tržišta u dijelu horizontalnih obaveza je u nadležnosti Ministarstva održivog razvoja i turizma (komunalne usluge) i Ministarstva finansija (subvencije, kretanje kapitala i sticanje nepokretnosti).

Crna Gora je svojom **Listom specifičnih obaveza u uslugama u okviru STO-a**, ove obaveze definisala na sljedeći način:

- **Komunalne usluge** na nacionalnom ili lokalnom nivou mogu biti predmet javnih monopola ili ekskluzivnih prava koja se dodjeljuju privatnom operateru⁵.
- Dodjela **subvencija** se može ograničiti na pravna lica osnovana na teritoriji Crne Gore ili na posebnoj geografskoj teritoriji koja pripada Crnoj Gori, dok se ovo ograničenje ne odnosi na subvencije za istraživanje i razvoj. Kada su u pitanju subvencije dostupne fizičkim licima, njihova dostupnost se može ograničiti na građane Crne Gore.
- Kod **nekretnina**, strano pravno i fizičko lice može sticati pravo svojine na nepokretnostima pod uslovom reciprociteta. Pomenuto se ne odnosi na sticanje prava svojine na obradivom zemljištu i na nepokretnostima koje se nalaze na određenim područjima⁶. Značajno je napomenuti da postoji ograničavajući efekat reciprociteta, imajući u vidu Listu izuzeća od tretmana najpovlašćenije nacije.

3.1. Predloženi modeli

3.1.1 Model A

⁵ Postoje i u sektorima koji se odnose na naučne i tehničke konsultantske usluge, usluge istraživanja i razvoja vezano za društvene i humanističke nauke, tehničko testiranje i analize, usluge zaštite životne sredine, usluge u zdravstvu, transportne i pomoćne usluge u svim vidovima transporta. Komunalne usluge se najčešće unose u horizontalne obaveze jer se ekskluzivna prava u ovom sektoru često dodjeljuju privatnom operateru uz preuzimanje određenih obaveza prilikom pružanja pomenutih usluga. Takođe, iz razloga što su komunalne usluge regulisane i na opštinskom nivou, nije data detaljna i konačna lista svih sektora. Ovo ograničenje se ne odnosi na telekomunikacione i kompjuterske i srodne usluge.

⁶ Vezano za član 415 Zakona o svojinsko pravnim odnosima (Službeni list Crne Gore, broj 19/2009).

Model A se odnosi na privremeni boravak i ulazak fizičkih lica koja bi pružala usluge u Crnoj Gori⁷. Predloženo je da se u okviru ovog modela uključe sljedeće kategorije fizičkih lica koje bi na privremenoj osnovi boravile u Crnoj Gori i pružale određene vrste usluga:

- ključno osoblje (poslovni posjetioci i transfere između korporacija),
- diplomirane pripravnike,
- prodavce ugovorenih usluga,
- pružaoce ugovornih usluga i
- nezavisne stručnjake.

Navedeno ne podrazumijeva potpunu liberalizaciju, jer ne omogućava privremeni boravak i ulazak fizičkih lica koja bi pružala:

✚ Poslovne usluge (usluge revizije, usluge koje pružaju babice, medicinske sestre, fizioterapeuti i ostalo ne-medicinsko osoblje, usluge koje se odnose na distribuciju energije, detektivske usluge i usluge zaštite, štampanje i izdavanje, usluge kreditnog izvještavanja, kolekcijske agencijske usluge, usluge agenata za patente),

✚ Komunikacione usluge - poštanske usluge (osim pošiljki ispod 100 gr) i audiovizuelne usluge,

✚ Usluge distribucije - usluge agenata u posredovanju i usluge trgovine na malo,

✚ Usluge obrazovanja - usluge osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja,

✚ Usluge zaštite životne sredine,

✚ Zdravstvene i druge socijalne usluge,

✚ Turizam - usluge turističkih vodiča,

✚ Rekreativne, kulturne i sportske usluge (usluge novinskih agencija, biblioteke, arhivi, muzeji i druge kulturne usluge i usluge kockanja i klađenja) i

✚ Usluge transporta (usluge pomorskog, unutrašnjeg pomorskog, avio, željezničkog i drumskog transporta).

Model A je u nadležnosti Ministarstva rada i socijalnog staranja i Ministarstva unutrašnjih poslova.

Crna Gora je svojom **Listom specifičnih obaveza u uslugama u okviru STO-a**, ove obaveze definisala na sljedeći način:

- Kod **privremenog ulaska i boravka fizičkih lica** obaveza je preuzeta samo za sljedeće kategorije fizičkih lica:

(i) *Transferi između korporacija (ICT)*

Ulazak i boravak od najviše tri godine će biti dodijeljen osobama koje prelaze između korporacije i njenih podružnica i filijala, a koje su bile zaposlene kod pravnog lica osnovanog u drugoj članici STO-a najmanje jednu godinu neposredno prije zaposlenja u Crnoj Gori, i isti su privremeno premješteni radi pružanja usluga u Crnoj Gori, u podružnici ili filijali koja pruža usluge ili su menadžeri, direktori ili specijalisti.

Menadžeri su lica koja rade na višem položaju, a koja prvenstveno upravljaju kompanijom, uključujući: (a) upravljanje osnivanjem kompanije, ili odjeljenja ili pod-odjeljka kompanije; (b) nadgledanje i kontrola rada drugih nadzornika, profesionalaca ili menadžera; i (c) posjedovanje ovlaštenja da zaposle i otpuste ili preporuča zaposlenje, otpuštanje zaposlenih ili druge povezane aktivnosti (kao što su unapređenja ili odobrenje odsustva), i imaju diskreciono pravo vođenja dnevnih aktivnosti. Menadžeri ne podrazumijevaju najviši nivo kontrole, osim ako

⁷ Način 4 (eng. Mode 4)

zaposleni koji se kontrolišu nisu profesionalci, koji obavljaju zadatke u vezi sa direktnim pružanjem usluge. Test o ekonomskim potrebama neće se zahtijevati.

Direktori su lica u okviru organizacije, koja prvenstveno upravljaju kompanijom, definišu ciljeve i poslovnu politiku, uživaju široku slobodu u donošenju odluka, i odgovorni su višem nivou direktora, upravnom odboru ili akcionarima. Direktori ne obavljaju zadatke koji se odnose na konkretno pružanje usluga. Test o ekonomskim potrebama neće se zahtijevati.

Specijalisti su lica koja posjeduju posebna znanja koja su od značaja za pružanje usluga kompanije, istraživačku opremu, tehnike rada ili upravljanje. U procjeni takvog znanja, u obzir će se uzeti ne samo posebno znanje od značaja za kompaniju, već i to da li lice posjeduje visok nivo stručnosti za vrstu posla ili trgovine koja zahtijeva posebno stručno znanje, uključujući i članstvo u akreditovanim udruženjima te struke. Test o ekonomskim potrebama neće se zahtijevati.

(ii) Poslovni posjetioci (BV)

Ulazak i privremeni boravak sljedećih kategorija se dozvoljava, bez primjene testa o ekonomskim potrebama, za period od najviše 90 dana u bilo kojem mjesecu u godini i to:

(a) Prodavci usluga - lica koja nemaju boravište u Crnoj Gori, a predstavnici su pružalaca usluga i traže privremeni ulazak s ciljem da pregovoraju i zaključe ugovor o prodaji usluga, ali nijesu uključena u direktnu prodaju korisnicima ili pružanje samih usluga; i

(b) Lica odgovorna za osnivanje komercijalnog prisustva – menadžeri koji su odgovorni za osnivanje komercijalnog prisustva pružalaca usluga iz druge članice STO-a u Crnoj Gori, a koja nijesu uključena u direktnu prodaju ili pružanje usluga i to kada pružalac usluga nije komercijalno prisutan u Crnoj Gori.

(iii) Pružaoci ugovornih usluga (CSS)

Pristup će se dodijeliti fizičkim licima koja pružaju usluge na privremenoj osnovi kao zaposlenima kod pravnih lica koja nisu komercijalno prisutna u Crnoj Gori, shodno sljedećim uslovima:

- Pravno lice je sklopilo ugovor vezano za pružanje usluga za period ne duži od 12 mjeseci sa krajnjim korisnikom u Crnoj Gori, kroz proceduru koja garantuje *bona fide* karakter ugovora;
- Ugovor o uslugama je u skladu sa zakonima u Crnoj Gori;
- Fizičko lice koje traži pristup tržištu treba da bude zaposleno kod pravnog lica koje se bavi pružanjem te vrste usluga najmanje godinu dana prije sklapanja tog ugovora;
- Privremeni ulazak i boravak će biti omogućen na period ne duži od tri mjeseca kumulativno u okviru 12 mjeseci ili za period trajanja ugovora, zavisno od toga koji je kraći;
- Fizičko lice mora posjedovati: (a) univerzitetsku diplomu ili stručnu kvalifikaciju koja dokazuje jednak nivo znanja, (b) stručne kvalifikacije gdje se to zahtijeva kako bi se obavile djelatnosti u odnosnom sektoru u skladu sa zakonima, regulativom i zahtjevima koji važe u Crnoj Gori i (c) najmanje tri godine stručnog iskustva u odnosnoj oblasti;
- Obaveza se odnosi samo na uslužnu djelatnost koja je predmet ugovora. Njom se ne daje pravo za obavljanje svih djelatnosti u Crnoj Gori koje pripadaju tom stručnom zvanju;
- Broj lica obuhvaćenih ugovorom o pružanju usluga neće biti veći od broja neophodnog za ispunjenje obaveza iz ugovora;
- Test o ekonomskim potrebama neće se zahtijevati; i
- Ugovor o pružanju usluga mora biti vezan za neku od sljedećih oblasti: pravne usluge, računovodstvo i knjigovodstvo, arhitektonske usluge, urbanističko planiranje i usluge uređenja prostora, inženjering usluge, integrisane inženjering usluge, kompjuterske i srodne usluge, usluge reklamiranja, menadžment konsaltinga, usluge srodne menadžment konsaltingu, usluge tehničkog ispitivanja i analiziranja, usluge koje se odnose na naučni i stručni konsalting, usluge prevođenja, usluge zaštite životne sredine i usluge instalacije i održavanja aparata i opreme.

3.1.2 Model B

Model B se odnosi na pristup tržištu⁸ i nacionalni tretman⁹ i to za:

- *Prekogranično pružanje usluga*¹⁰ (mogućnost da nerezidentni pružalac usluga pruža usluge preko granice na teritoriji Crne Gore),
- *Korišćenje usluga u inostranstvu*¹¹ (mogućnost za državljanina Crne Gore da putuje u inostranstvo i koristi usluge) i
- *Komercijalno prisustvo*¹² (odnosi na mogućnost za strane pružaoce usluga da osnuju neku formu privrednog društva na teritoriji Crne Gore).

Navedeno ne podrazumijeva potpunu liberalizaciju, jer bi u određenim sektorima, odnosno podsektorima usluga postojala izvjesna ograničenja ili bi tržište bilo potpuno zatvoreno za:

✚ Poslovne usluge (usluge revizije, usluge koje pružaju babice, medicinske sestre, fizioterapeuti i ostalo ne-medicinsko osoblje, usluge iznajmljivanja/lizinga bez operatera koje se odnose na brodove (za komercijalno prisustvo ograničenje bi bilo na period od jedne godine po ugovoru) i koje se odnose na avione (za komercijalno prisustvo ograničenje bi bilo za avione koje posjeduju fizička lica ili državljani CEFTA 2006 Strane, ili su u vlasništvu pravnih lica koja su kontrolisana od strane fizička lica ili državljani CEFTA 2006 Strane), usluge koje se odnose na distribuciju energije, detektivske usluge i usluge zaštite (za komercijalno prisustvo bi se zahtjevalo državljanstvo), štampanje i izdavanje, usluge kreditnog izvještavanja, kolekcijske agencijske usluge, usluge agenata za patente),

✚ Komunikacione usluge - poštanske usluge (osim pošiljki ispod 100 gr), telekomunikacione usluge (obaveza se ne preuzima kod prekograničnog pružanja usluga, dok kod komercijalnog prisustva nema ograničenja, ako su u skladu sa licencom) i audiovizuelne usluge,

✚ Usluge distribucije - usluge agenata u posredovanju i usluge trgovine na malo,

✚ Usluge obrazovanja - usluge osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja,

✚ Usluge zaštite životne sredine,

✚ Finansijske usluge - bankarstvo i ostale finansijske usluge,

✚ Zdravstvene i druge socijalne usluge (obaveza se ne preuzima kod prekograničnog pružanja usluga),

✚ Turizam - usluge turističkih vodiča,

✚ Rekreativne, kulturne i sportske usluge (usluge novinskih agencija, biblioteke, arhivi, muzeji i druge kulturne usluge i usluge kockanja i klađenja) i

✚ Usluge transporta (usluge pomorskog, unutrašnjeg pomorskog, avio, željezničkog i drumskog transporta).

Model B je u nadležnosti Ministarstva zdravlja, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva finansija, Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstva pravde, Ministarstva prosvjete, Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstva rada i socijalnog

⁸ Prilikom preuzimanja obaveze u sektoru ili podsektoru, mora se navesti za svaki način pružanja usluga da li postoje, i ako postoje, koja su to ograničenja pristupa tržištu (član XVI Opšteg sporazuma o trgovini uslugama). **Šest kategorija ograničenja koje je dozvoljeno primjeniti propisane su u članu XVI:2.**

⁹ Ukoliko se održavaju na snazi ograničenja u nacionalnom tretmanu, odnosno mjere koje za strane usluge ili pružaoce usluga znače lošiji tretman od onog koji se daje domaćim pružiocima usluga (član XVII).

Primjer: Ako zemlja koja dozvoli stranim bankama pristup svom tržištu, odluči da ograniči broj filijala koje ta banka može da otvori, a ovo isto ograničenje se ne primjenjuje na domaće banke, to bi predstavljalo **ograničenje u nacionalnom tretmanu.**

¹⁰ Način 1 (eng. Mode 1)

¹¹ Način 2 (eng. Mode 2)

¹² Način 3 (eng. Mode 3)

staranja, Ministarstva održivog razvoja i turizma, Ministarstva kulture, Ministarstvo nauke i Ministarstva saobraćaja i pomorstva.

Crna Gora je svojom **Listom specifičnih obaveza u uslugama u okviru STO-a**, ove obaveze definisala na sljedeći način:

1. Poslovne usluge - U dijelu koji se odnosi na pravne usluge otvorene su konsultantske usluge vezano za pravo treće zemlje, međunarodno i domaće pravo, dok se ostale pravne usluge koje pružaju advokati, odnosno advokati koji su članovi Advokatske komore Crne Gore i upisani u registar Komore, mogu pružati pod uslovom reciprociteta. Nije moguće prekogranično pružanje usluga koje pružaju negovateljice, medicinske sestre, fizioterapeuti i ostalo ne-medicinsko osoblje, čišćenje zgrada, kao i fotografske i usluge pakovanja.

Bez ograničenja su: računovodstvo, revizija i knjigovodstvo, poreske usluge, arhitektonske, inženjerske, integrisane inženjering usluge, urbanističko planiranje i usluge uređenja prostora, medicinske i stomatološke veterinarske, kompjuterske i srodne usluge¹³, usluge vezane za nekretnine, usluge iznajmljivanja/lizinga bez operatera, reklamiranje, istraživanja tržišta i ispitivanja javnog mnjenja, menadžment konsaltinga i srodne usluge, tehničkog ispitivanja i analiziranja, savjetodavne i konsalting usluge koje se odnose na poljoprivredu, lov, ribolov i šumarstvo, koje se odnose na rudarstvo, savjetodavne i konsalting usluge koje se odnose na distribuciju energije, zapošljavanje i posredovanje u zapošljavanju, detektivske usluge i usluge zaštite, koje se odnose na naučni i stručni konsalting, održavanje i opravka opreme (bez pomorskih plovila, aviona i druge transportne opreme), štampanje i izdavanje, vezano za organizaciju kongresa i prevođenje i tumačenje.

2. Komunikacione usluge - Vezano za komunikacione usluge, ograničenje postoji u dijelu prekograničnog pružanja, korišćenja usluga u inostranstvu i komercijalnog prisustva za pružanje poštanskih i kurirskih usluga i odnosi se na to da sistem dozvola može biti uspostavljen za podsektore rukovanja adresiranom pisanom prepiskom u bilo kojem fizičkom obliku, uključujući: usluge hibridne pošte; i direktnu poštu, zatim rukovanje adresiranim pošiljkama i paketima, rukovanje adresiranom štampom i rukovanje gore pomenutim pošiljkama kao registrovanom ili osiguranom poštom, za koje postoji obaveza opšte univerzalne usluge. Ove dozvole mogu biti predmet posebne obaveze univerzalne usluge i/ili finansijskog doprinosa kompenzacionom fondu. Nema ograničenja za usluge brze isporuke, rukovanje ne-adresiranim pošiljkama i razmjenu dokumenata. Takođe, bitno je napomenuti, da je u ovom dijelu Crna Gora preuzela dodatne obaveze sadržane u Referentnom dokumentu o poštanskim i kurirskim uslugama (Aneks 2 Liste specifičnih obaveza) i da privatni operateri imaju isti tretman kao Pošta Crne Gore u obezbjeđivanju usluga ekspresne pošiljke. Referentni dokument sadrži definicije i principe vezano za regulatorni okvir u poštanskim i kurirskim uslugama.

Što se tiče telekomunikacionih usluga nema ograničenja u ovom sektoru za strane pružaoce usluga, a dodatne obaveze sadržane su u referentnom dokumentu koji sadrži definicije i načela zakonskog okvira za osnovne telekomunikacione usluge. U pitanju su sljedeće vrste usluga: javna govorna usluga, prenos podataka komutacijom paketa, prenos podataka komutacijom kanala, teleks, telegraf, faksimil, usluge putem iznajmljenih privatnih vodova i ostalo.

3. Građevinarstvo i srodne inženjerske usluge - Ograničenja u ovom sektoru postoje za prekogranično pružanje usluga iz razloga tehničke nemogućnosti.

¹³ Usluge za koje u okviru Liste u Aneksu I postoji Dogovor o obuhvatu ovih usluga, usluge istraživanja i razvoja (u prirodnim naukama, u društvenim i humanističkim naukama, interdisciplinane).

4. Usluge distribucije - Usluge distribucije koje obuhvataju usluge agenata u posredovanju, trgovine na veliko, trgovine na malo i franšizing je bez ograničenja, dok je isključen promet oružja, municije, ratnog materijala i ostale vojne opreme.

5. Usluge obrazovanja odnose se na privatno finansirane usluge, i jedino ograničenje postoji kod usluga osnovnog obrazovanja, a sastoji se u tome da privatne osnovne škole mogu biti osnovane jedino od strane domaćeg fizičkog ili pravnog lica. Usluge srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja odraslih i ostale obrazovne usluge koje podrazumijevaju usluge obučavanja (npr. jezika, vožnje, menadžmenta, informacionih tehnologija) i usluge testiranja u obrazovanju su bez ograničenja.

6. Usluge zaštite životne sredine - Ograničenja u ovom sektoru postoje za prekogranično pružanje usluga, gdje je omogućeno pružanje samo savjetodavnih usluga.

7. Finansijske usluge podrazumijevaju osiguranje i usluge u vezi sa osiguranjem i bankarstvo i ostale finansijske usluge.

Otvorenost tržišta za osiguranje i usluge u vezi sa osiguranjem je pojašnjena kod *Modela C*.

Usluge bankarstva su bez ograničenja, osim u dijelu prekograničnog pružanja usluga i osnivanja stranih kompanija u Crnoj Gori koje bi se bavile upravljanjem finansijskim sredstvima, kao što je upravljanje gotovinom ili portfeljima, svi oblici upravljanja zajedničkim ulaganjima, upravljanje penzionim fondovima, usluge deponiranja i povjeravanja. Ograničenje se odnosi na osnivanje specijalizovanih menadžment kompanija koje je neophodno za obavljanje aktivnosti upravljanja investicionim fondovima i kompanijama. Samo kompanije koje imaju registrovane kancelarije u Crnoj Gori mogu biti deponenti sredstava investicionih fondova.

Takođe, usluge kliringa i saldiranja finansijskih sredstava, uključujući HOV, derivative i ostale prenosive instrumente pruža samo Centralna Depozitarna Agencija.

8. Zdravstvene i druge socijalne usluge (privatno finansirane usluge) - Nije moguće prekogranično pružanje bolničkih i ostalih zdravstvenih usluga.

9. Turizam obuhvata hotele i restorane, putničke agencije i usluge tur-operatera, usluge turističkih vodiča, i u ovom sektoru nema ograničenja.

10. Rekreativne, kulturne i sportske usluge (izuzev audiovizuelnih usluga) - Nema ograničenja u pružanju usluga novinskih agencija i sportskih i drugih rekreativnih usluga, isključujući kockanje i klađenje. Kod usluga koje se odnose na rad bioskopa i pozorišta Crna Gora nije preuzela obavezu kod prekograničnog pružanja usluga i pristup subvencijama za strane firme nije moguć.

11. Pomoćne usluge za sve vrste transporta - Nema ograničenja kod usluga agencije za prevoz stvari i kod ostalih pomoćnih usluga u transportu, dok obaveza nije preuzeta kod prekograničnog pružanja usluga rukovanja teretom i čuvanja i skladištenja.

3.1.3 Model C

Model C se odnosi isključivo na pregovore u sektoru osiguranja i usluga u vezi sa osiguranjem. To podrazumijeva isti nivo liberalizacije za prekogranično pružanje usluga i korišćenje usluga u inostranstvu, nemogućnost komercijalnog prisustva stranih firmi za pružanje ovih usluga, dok bi privremeni boravak i ulazak fizičkih lica koja bi pružala ove usluge u Crnoj Gori, bio definisan Modelom A.

Model C je u nadležnosti Ministarstva finansija i Agencije za nadzor osiguranja.

Crna Gora je svojom **Listom specifičnih obaveza u uslugama u okviru STO-a**, ove obaveze definisala na sljedeći način:

- Kod životnog osiguranja, obaveza je preuzeta za pružanje prekograničnih usluga životnog osiguranja za strance. Kada je u pitanju neživotno osiguranje obaveza je preuzeta za pružanje prekograničnih usluga osiguranja imovine stranaca kao i osiguranje od rizika pomorskih brodova i komercijalnog vazduhoplovstva i lansiranje u svemir i teret (uključujući satelite), sa takvim osiguranjem koje pokriva bilo koju ili obuhvata sljedeće: robu koja se prevozi, vozila koja prevoze robu i obaveze koje proizilaze iz gore navedenog kao i robu u međunarodnom tranzitu.
- Kod usluga posredovanja u osiguranju, kao što su brokerske i agencijske, kao i kod pomoćnih usluga u osiguranju, poput konsultantskih, aktuarskih, usluga procjene rizika i usluga naplate odštetnih zahtjeva obaveza je preuzeta za pružanje prekograničnih usluga kako je navedeno u podsektoru životnog i neživotnog osiguranja.
- Bez ograničenja je podsektor koji se odnosi na reosiguranje i retrocesiju.

3.1.4 Usluge u transportu

Za usluge pomorskog, unutrašnjeg pomorskog, avio, željezničkog i drumskog transporta predloženo je zaključivanje bilateralnih sporazuma između zainteresovanih CEFTA 2006 Strana.

Dio koji se odnosi na usluge transporta je u nadležnosti Ministarstva saobraćaja i pomorstva.

Crna Gora je svojom **Listom specifičnih obaveza u uslugama u okviru STO-a**, ove obaveze definisala na sljedeći način:

- Usluge pomorskog transporta - vezano za iznajmljivanje plovila sa posadom u ovom sektoru nema ograničenja, kao i kod tegljenja i guranja, pomorske agencije i špedicije. Ograničenja postoje u sektorima prevoza lica i tereta i to kod osnivanja stranih kompanija u Crnoj Gori, kao i kod privremenog ulaska i boravka stranih lica. U prekograničnom pružanju usluga, obaveza nije preuzeta kod održavanja i popravke plovila, čuvanja i skladištenja, carinjenja, kontejnerska stanica i usluge skladištenja. Kod usluga rukovanja brodskim teretom i kod prekograničnog pružanja usluga obaveze nisu preuzete osim za pretovar (sa broda na brod ili preko pristaništa) ili za upotrebu opreme za upravljanje teretom na brodu.
- Kod usluga avio prevoza nema ograničenja za održavanje i popravku aviona. Određena ograničenja postoje kod pomoćnih usluga koje se odnose na prodaju, marketing i kompjuterski sistem rezervacija (CRS). Naime, kod prekograničnog pružanja usluga i komercijalnog prisustva nema ograničenja osim u dijelu distribucije kroz CRS usluga vazdušnog saobraćaja pruženih od strane CRS matičnog špeditera, gdje Crna Gora nije preuzela obavezu.
- Kod usluga željezničkog transporta obaveza nije preuzeta kod prekograničnog pružanja usluga prevoza tereta, održavanja i popravke željezničke opreme i pomoćnih usluga u željezničkom transportu.
- Usluge drumskog transporta - Nema ograničenja kod iznajmljivanja komercijalnih vozila sa vozačem i usluga održavanja i popravke opreme za drumski transport. Kod prevoza lica u drumskom transportu nije preuzeta obaveza za prekogranično pružanje ove usluge, kao ni kod prevoza tereta i pomoćnih usluga u drumskom transportu. Za osnivanje stranih firmi u Crnoj Gori koje bi se bavile prevozom lica, isto je dozvoljeno samo za međunarodni transport, dok kod prevoza tereta nema ograničenja.
- Usluge cjelovodnog transporta - U ovom dijelu obaveze nisu preuzete ni u jednom od 4 načina pružanja usluga. Međutim, Crna Gora se obavezala da obezbijedi punu transparentnost u formulisanju, usvajanju i primjeni mjera koje se odnose na pristup i trgovinu uslugama transporta putem cjelovoda. Dodatna obaveza se sastoji u tome da će Crna Gora obezbijediti poštovanje principa nediskriminatornosti u pristupu i korišćenju mreža cjelovoda koji su u njenoj

nadležnosti, u okviru tehničkih kapaciteta ovih mreža, uzimajući u obzir porijeklo, odredište i vlasništvo proizvoda koji se transportuju, bez nametanja bilo kakvih neopravdanih odlaganja, ograničenja ili taksi, kao i diskriminacije cijena na osnovu razlika u porijeklu, odredištu i vlasništvu.

4. NAREDNI KORACI

U narednom periodu, u ovom dijelu neophodne su sljedeće aktivnosti:

✚ Ministarstvo održivog razvoja i turizma i Ministarstvo finansija definišće nivo otvorenosti tržišta u dijelu horizontalnih obaveza i to u dijelu komunalnih usluga, dodjele subvencija, kretanja kapitala i sticanja nepokretnosti, u skladu sa postojećim zakonodavstvom.

✚ Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo pravde, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo nauke, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva i Agencija za nadzor osiguranja definišće nivo otvorenosti tržišta u dijelu koji se odnosi na Modele A, B i C, u skladu sa postojećim zakonodavstvom.

✚ Ministarstvo saobraćaja i pomorstva treba da se izjasni o zainteresovanosti za zaključivanje bilateralnih sporazuma o liberalizaciji trgovine uslugama u transportu, sa potpisnicama CEFTA 2006 Sporazuma.

✚ Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo pravde, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo nauke, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva i Agencija za nadzor, trebaju da imenuju osobu koja će biti član Pregovaračke grupe.

✚ Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo pravde, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo nauke, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva i Agencija za nadzor trebaju da se izjasne o Nacrtu Protokola o trgovini uslugama između CEFTA 2006 potpisnica.

✚ Nakon dostavljenja neophodnih informacija od strane resornih institucija, Ministarstvo ekonomije će definisati pregovaračku poziciju i predložiti sastav Pregovaračke grupe.

✚ Ministarstvo ekonomije će obavijestiti Bosnu i Hercegovinu, predsjedavajuću Sporazumom za 2013. godinu, kao i CEFTA Sekretarijat, o sastavu Pregovaračke grupe i izabranom modelu za pregovore.

PREDLOG ZAKLJUČAKA :

1. Vlada Crne Gore je na sjednici od _____ 2013. godine, razmotrila i utvrdila Osnovu za vođenje pregovora o liberalizaciji trgovine uslugama u okviru CEFTA 2006 sporazuma.
2. Zadužuju se Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo pravde,

Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo nauke, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija i Agencija za nadzor osiguranja da dostave mišljenje na Prilog 1 i predložene Modele A, B i C za pregovore Ministarstvu ekonomije, najkasnije do 11. aprila 2013. godine.

3. Zadužuju se Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo pravde, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo nauke i Agencija za nadzor osiguranja da dostave mišljenje o interesu za vođenje pregovora o liberalizaciji trgovine uslugama i imenuju osobu koja će biti član Pregovaračke grupe Ministarstvu ekonomije, najkasnije do 11. aprila 2013. godine.
4. Zadužuje se Ministarstvo ekonomije da nakon dostavljenja neophodnih informacija od strane resornih institucija predloži sastav Pregovaračke grupe i definiše pregovaračku poziciju.

Prilog 1

Nacrt

PROTOKOL 3 O TRGOVINI USLUGAMA IZMEĐU CEFTA 2006 POTPISNICA

Preambula¹⁴

Republika Albanija, Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska, Republika Makedonija, Republika Moldavija, Crna Gora, Republika Srbija i UNMIK Kosovo (u daljem tekstu "Strane"),

Imajući u vidu Preambulu CEFTA 2006 Sporazuma, njene ciljeve (navedene u Članu 1) i Glavi VI (Članovi 26 do 29) Sporazuma vezano za trgovinu uslugama, uključujući E-trgovinu, Strane će postepeno dostići progresivnu liberalizaciju njihovih tržišta usluga u skladu sa Članom V GATS-a,

Prepoznajući da će liberalizacija roba i usluga u okviru CEFTA 2006 poslužiti kao kanal u osvarivanju ekonomskog razvoja i rasta u Regionu širenjem međuregionalnih ulaganja i proizvodnih mogućnosti,

U želji da:

kreiraju povoljnije uslove za razvoj i diverzifikaciju trgovine između Strana i za promociju komercijalne i ekonomske saradnje u uslugama,

Pozivajući se na to da:

sektor usluga igra rastuću ulogu u ekonomijama i trgovini Strana, sa velikim potencijalom povećanja unutarregionalne trgovine uslugama na uzajamno koristan način,

nijedna odredba ovog Protokola ne može se tumačiti tako da oslobađa Strane od njihovih obaveza preuzetih međunarodnim sporazumima, posebno STO,

Uzimajući u obzir da:

¹⁴ **Nadležnost:** Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija

Obaveze Strana u pogledu postojećih regionalnih trgovinskih sporazuma i bilateralnih trgovinskih sporazuma,

Član 28 “Elektronska trgovina” CEFTA 2006, Strane će razmotriti, između ostalog, prekograničnu trgovinu uslugama, privatnost podataka, šifrovanje, prenos podataka, skladištenje i izvore podataka.

Saglasile su se o sljedećem:

Član 1 **Obuhvat i pokrivenost¹⁵**

1. Ovaj Protokol se primjenjuje na mjere strana koje se odnose na trgovinu uslugama. Odnosi se na sve sektora usluga, osim na one navedene u stavovima 2 i 3 ovog člana.

1. U vezi sa uslugama vazdušnog saobraćaja, ovaj Protokol se neće primjenjivati na mjere koje utiču na prava vazdušnog saobraćaja ili mjere koje utiču na usluge direktno vezane za ostvarivanje prava vazdušnog saobraćaja, osim ako nije predviđeno stavom 3 Aneksa o uslugama vazdušnog saobraćaja GATS-a. Definicije iz stava 6 Aneksa o uslugama vazdušnog saobraćaja su inkorporirane i sastavni dio ovog Protokola.

2. Članovi 4, 5 i 6 ovog Protokola se neće primjenjivati na zakone, propise ili zahtjeve kojima se reguliše nabavka usluga za potrebe vlade preko vladinih agencija, a bez namjere komercijalne preprodaje ili da se koriste u pružanju usluga za komercijalnu prodaju.

3. Ovaj Protokol se ne primjenjuje na subvencije i grantove Strane, uključujući kredite koje podržava vlada, garancije i osiguranje.

Član 2 **Inkorporiranje odredbi iz GATS-a¹⁶**

Gdje god odredbe ovog Protokola predviđaju da su odredbe GATS-a inkorporirane i da su sastavni dio ove Glave, značenje termina iz odredbi GATS-a će se shvatati kako slijedi:

- (a) “Član” znači Strana;
- (b) “Liste” znače Liste navedene u članu 19 sadržane u Aneksu [...]; i
- (c) “Specifične obaveze” znače specifične obaveze u Listama navedenim u članu 19.

¹⁵ **Nadležnost:** Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija i Agencija za nadzor osiguranja

¹⁶ **Nadležnost:** Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija i Agencija za nadzor osiguranja

Član 3 Definicije¹⁷

Za potrebe ovog Protokola:

(a) sljedeće definicije iz člana I GATS-a su inkorporirane i sastavni dio ovog Sporazuma:

- (i) “trgovina uslugama”;
- (ii) “usluge”; i
- (iii) “pružanje usluga u izvršavanju upravnih funkcija”;

(b) “mjere Strana” znači mjere preduzete od strane kako je definisano članom I stavom 3 (a) (i) i (ii) GATS-a;

(c) sljedeće definicije Člana XXVIII GATS-a su inkorporirane i sastavni dio ovog Sporazuma:

- (i) “mjera”;
- (ii) “pružanje usluge”;
- (iii) “mjere članica koje pogađaju trgovinu uslugama”;
- (iv) “komercijalno prisustvo”;
- (v) “sektor” usluge;
- (vi) “usluga druge članice”;
- (vii) “pružalac usluge”;
- (viii) “monopolski pružalac usluge”;
- (ix) “korisnik usluge”;
- (x) “lice”;
- (xi) “fizičko lice druge zemlje Članice”;
- (xii) “pravno lice”;
- (xiii) “u vlasništvu”, “kontrolisano” i “povezano”; i

¹⁷ **Nadležnost:** Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija i Agencija za nadzor osiguranja

- (xiv) "direktni porezi".
- (d) "pravno lice druge strane" znači pravno lice koje je:
 - (i) konstituisano ili na drugi način organizovano prema zakonu te druge strane, i koja samostalno posluju na teritoriji:
 - (aa) bilo koje strane; ili
 - (bb) bilo koje CEFTA Strane i u vlasništvu ili pod kontrolom fizičkih lica strane ili pravnih lica koja ispunjavaju sve uslove iz podstava (d) (i) (aa);
- ili
- (ii) u slučaju pružanja usluga kroz komercijalno prisustvo, u vlasništvu ili kontrolisano od strane:
 - (aa) fizičkih lica druge strane; ili
 - (bb) pravnih lica druge strane, kako je navedeno u podstavu (d) (i). "

Član 4 ***Tretman najpovlašćenije nacije***¹⁸

1. Ne dovodeći u pitanje mjere preduzete u skladu članom VII GATS-a, i osim ako je predviđeno u Listi MFN izuzetaka koja je sadržana u Aneksu [...], strana će odmah i bezuslovno, u vezi sa svim mjerama koje utiču na pružanje usluga, usluge i pružaoce usluga druge strane, odobriti tretman ne manje povoljan nego što je tretman koji odobrava sličnim uslugama i pružiocima usluga bilo koje druge zemlje.
2. Tretman garantovan na osnovu postojećih ili budućih sporazuma zaključenih od strane jedne od strana i objavljen u skladu sa članom V ili članom *5bis* GATS-a, nije predmet stava 1.
3. Ako strana zaključi ili izmijeni sporazum, koji je naveden u stavu 2, bez odlaganja će obavijestiti drugu stranu i one će pregovarati o inkorporiranju u ovaj Protokol, tretmana koji nije manje povoljan od tretmana koji predviđa sporazum sa trećom zemljom.
4. Prava i obaveze strana u vezi sa prednostima priznatim susjednim zemljama će biti regulisana stavom 3 člana II GATS-a, koji je inkorporiran i sastavni je dio ovog Protokola.

Član 5 ***Pristup tržištu***¹⁹

¹⁸ **Nadležnost:** Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija i Agencija za nadzor osiguranja

¹⁹ **Nadležnost:** Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za informaciono

1. Obaveze koje proističu iz pristupanja tržištu će biti regulisane u skladu sa članom XVI GATS-a, koji je inkorporiran i sastavni dio ovog Protokola.
2. Strane **neće uvoditi na svojim teritorijama nova ograničenja** vezano za pravo osnivanja fizičkih i pravnih lica za drugu stranu, osim ako nije drugačije predviđeno ovim Protokolom.
3. Strane **neće uvoditi nova ograničenja** vezano za usluge fizičkih i pravnih lica druge strane, osim ako nije drugačije predviđeno ovim Protokolom.
4. (Strane će učiniti dostupnim procedure o investicionim sporovima i žalbama, posebno uključujući aktivnosti Strana da vrše **eksproprijaciju ili nacionalizaciju** operacija i investicija od strane pružalaca usluga osnovanih na njenoj teritoriji. Kompenzacija će biti ekvivalentna tržišnoj vrijednosti eksproprijisanog ulaganja neposredno prije datuma eksproprijacije, a plaća se bez odlaganja i biće u potpunosti ostvarljivo.)

Član 6 **Nacionalni tretman²⁰**

Obaveze koje proističu iz nacionalnog tretmana će biti regulisane u skladu sa članom XVII GATS-a, koji je inkorporiran i sastavni dio ovog Protokola.

Član 7 **Dodatne obaveze²¹**

1. Dodatne obaveze će biti regulisane u skladu sa članom XVIII GATS-a, koji je inkorporiran i sastavni dio ovog Protokola.
2. Prava i obaveze strana u odnosu na domaću regulative će biti regulisane članom VI GATS-a, koji je inkorporiran i sastavni dio ovog Protokola.

Član 8 **Priznavanje²²**

1. U svrhu izvršavanja relevantnih standarda ili kriterijuma za odobravanje, izdavanje dozvole ili sertifikata za pružaoca usluge, svaka strana može na zahtjev druge strane da prizna obrazovanje ili stečeno iskustvo, uslove koji su zadovoljeni ili dozvole ili sertifikate izdate u

društvo i telekomunikacije, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija i Agencija za nadzor osiguranja

²⁰ **Nadležnost:** Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija i Agencija za nadzor osiguranja

²¹ **Nadležnost:** Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija i Agencija za nadzor osiguranja

²² **Nadležnost:** Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo rada i socijalnog staranja

drugoj strani. Takva priznavanja mogu se bazirati na sporazumu ili aranžmanu sa stranom o kojoj je riječ, ili se može samostalno priznavati.

2. Kada strana priznaje, sporazumom ili aranžmanom, obrazovanje ili stečeno iskustvo, uslove koji su zadovoljeni ili dozvole ili izdate sertifikate na teritoriji ne-potpisnice, strana će obezbijediti drugoj strani adekvatnu priliku za pregovaranje njenog pristupanja ovoj vrsti sporazuma ili aranžmana, postojećeg ili budućeg, ili za pregovaranje sličnog sporazuma ili aranžmana. Ako strana vrši samostalno priznavanje, pružiće odgovarajuću priliku drugoj strani da pokaže da obrazovanje, stečeno iskustvo, uslovi koji su zadovoljeni, odnosno dozvole ili izdati sertifikati na teritoriji druge strane, treba da budu priznati.

3. Bilo koji sporazum ili aranžman ili samostalno priznavanje biće u skladu sa relevantnim odredbama STO sporazuma, posebno sa stavom 3 člana VII GATS-a.

4. Strane će otpočeti sa neophodnim procedurama u cilju razvijanja sporazuma o međusobnom priznavanju profesija kako je predviđeno članom VII GATS-a.

Član 9 ***Kretanje fizičkih lica***²³

1. Prava i obaveze strana u odnosu na kretanje fizičkih lica će biti regulisana Aneksom o kretanjima fizičkih lica GATS-a, koji je inkorporiran i sastavni dio ovog Protokola.

2. Fizičkim licima koja su obuhvaćena specifičnom obavezom će biti dozvoljeno da pružaju usluge u skladu sa uslovima te obaveze.

Član 10 ***Transparentnost***²⁴

1. Prava i obaveze strana u odnosu na transparentnost će biti regulisana stavovima 1, 2 i 3 člana III i člana III *bis* GATS-a, koji je inkorporiran i sastavni dio ovog Protokola.

2. Za potrebe ovog Protokola, kontakt osobe u Članu 44 - Transparentnost CEFTA 2006 Sporazuma, će biti smatrane kontakt osobama kako je definisano Članom III, stav 4 GATS-a.

3. Svaka Strana će preko kontakt osoba, u mjeri u kojoj je to izvodljivo, obezbijediti unaprijed informacije o bilo kojoj mjeri opšte primjene koje Strana predlaže za usvajanje, u cilju davanja mogućnosti drugoj Strani da da komentar na predloženu mjeru.

4. Svaka Strana može notifikovati Podkomitetu za trgovinu uslugama bilo koju mjeru bilo koje strane, koja utiče na sprovođenje ovog Protokola.

Član 11 ***Monopoli i ekskluzivni pružaoci usluga***²⁵

²³ **Nadležnost:** Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Ministarstvo unutrašnjih poslova

²⁴ **Nadležnost:** Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija i Agencija za nadzor osiguranja

²⁵ **Nadležnost:** Ministarstvo ekonomije - Sektor za unutrašnje tržište i konkurenciju

1. Prava i obaveze strana u odnosu na monopole i ekskluzivne pružaoce usluga će biti regulisana stavovima 1, 2 i 5 člana VIII GATS-a, koji je inkorporiran i sastavni dio ovog Protokola.

2. Podkomitet za trgovinu uslugama može, na zahtjev neke Članice koja ima razloga da vjeruje da monopolski pružalac usluga druge Članice djeluje na način suprotan stavu 1 ili 2, da zahtjeva od te Članice koja uspostavlja, podržava ili daje odobrenja takvom pružaoцу usluga, da pruži specifične informacije o relevantnim operacijama.

3. Ako nakon stupanja na snagu ovog Protokola Strana dodijeli monopolska prava za pružanje usluge koja je obuhvaćena u njenoj listi specifičnih obaveza, ta Članica će notifikovati Podkomitet za trgovinu uslugama najmanje tri mjeseca prije nego što namjerava da primijeni dodjelu ovog monopolskog prava, i u tom slučaju, primjenjivaće se odredbe člana XXI GATS-a.

Član 12 ***Poslovna praksa***²⁶

Prava i obaveze strana u odnosu na poslovnu praksu će biti regulisane članom IX GATS-a, koji je inkorporiran i sastavni dio ovog Protokola.

Član 13 ***Plaćanja i transferi***²⁷

1. Osim u slučajevima predviđenim u članu 15, strana neće primijenjivati ograničenja na međunarodne transfere i plaćanja za tekuće transakcije sa drugom stranom.

2. Ništa u ovom Protokola neće uticati na prava i obaveze strana, u skladu sa članovima Sporazuma Međunarodnog monetarnog fonda (u daljem tekstu: „MMF“), uključujući upotrebu deviznog režima u skladu sa članovima Sporazuma MMF, pod uslovom da strana ne nametne ograničenja ni na koju kapitalnu transakciju suprotno njenim specifičnim obavezama koje se odnose na ovakve transakcije, osim prema članu 15 ili na zahtjev MMF.

Član 14 ***Ograničenja radi zaštite platnog bilansa***²⁸

1. Strane će nastojati da izbjegnu uvođenje ograničenja radi zaštite platnog bilansa.

2. Bilo koje ograničenje radi zaštite platnog bilansa, usvojeno ili održavano od strane, prema i u skladu sa članom XII GATS-a će se primijenjivati u okviru ovog Protokola.

Član 15 ***Odbijanje koristi***²⁹

²⁶ **Nadležnost:** Ministarstvo ekonomije - Sektor za unutrašnje tržište i konkurenciju

²⁷ **Nadležnost:** Ministarstvo finansija

²⁸ **Nadležnost:** Ministarstvo finansija

²⁹ **Nadležnost:** Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija i Agencija za nadzor osiguranja

Strana može odbiti korist ovog Protokola na pružaoca usluga druge Strane gdje se utvrdi da se usluga pruža od strane preduzeća koje je u vlasništvu ili pod stvarnom kontrolom lica treće zemlje koje nema **suštinsko poslovanje** na teritoriji druge Strane.

*[“Korist od ovog Protokola biće usklađena pružaocima usluga koji su fizička lica treće zemlje ili pravna lica koja su u vlasništvu ili pod stvarnom kontrolom lica treće zemlje, u skladu sa zakonima strane, ali koji nemaju **suštinsko poslovanje** na teritoriji druge Strane.”]*

Član 16 **Izuzeća³⁰**

Prava i obaveze strana u odnosu na opšta izuzeća i izuzeća iz bezbjedonosnih razloga će biti regulisana članom XIV i stavom 1 člana XIV *bis* GATS-a, koji je inkorporiran i sastavni dio ovog Protokola.

Član 17 **Liste specifičnih obaveza³¹**

1. Svaka strana će odrediti listu specifičnih obaveza koje preduzima u skladu sa članovima 5, 6 i 7. U odnosu na sektore u kojima su preduzete ovakve obaveze, svaka lista će sadržati elemente navedene u tačkama a-e stave 1 Člana XX GATS-a.

2. Prema mjerama koje su nekonsistentne sa članovima 5 i 6 odnosiće se kako je predviđeno stavom 2 člana XX GATS-a.

3. Liste specifičnih obaveza strana nalaze se u Aneksu [...] i čine sastavni dio ovog Protokola.

Član 18 **Izmjena liste³²**

Strane će, na pismeni zahtjev druge strane, održati konsultacije u vezi sa bilo kojom izmjenom ili povlačenjem specifične obaveze iz liste specifičnih obaveza strane, koja šalje zahtjev. Konsultacije će biti održane u roku od tri mjeseca od kada je strana zahtijevala iste konsultacijama, strane će imati za cilj da osiguraju opšti nivo obostranih korisnih obaveza, koji nije manje povoljan za trgovinu od predviđenog Listom specifičnih obaveza prije održavanja konsultacija. Izmjene liste su predmet procedura koje su predviđene članovima 47 i 48 CEFTA 2006 Sporazuma.

³⁰ **Nadležnost:** Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija i Agencija za nadzor osiguranja

³¹ **Nadležnost:** Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija i Agencija za nadzor osiguranja

³² **Nadležnost:** Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija i Agencija za nadzor osiguranja

Član 19 **Razmatranje³³**

U cilju dalje liberalizacije trgovine uslugama između njih, posebno eliminacije svih suštinskih diskriminacija u periodu od deset godina, strane će razmatrati svoje liste specifičnih obaveza i liste MFN izuzeća, posebno uzimajući u obzir samostalnu liberalizaciju i tekući posao pod pokroviteljstvom STO-a. Prvo takvo razmatranje će biti najkasnije u roku od tri godine nakon stupanja na snagu ovog Protokola.

Redovni pregledi nivoa liberalizacije Strana uzeće u obzir procjenu stepena restriktivnosti mjera koje pogađaju trgovinu uslugama korišćenjem metodologije Svjetske banke i OECD-a.

Član 20 **Podkomitet o trgovini uslugama³⁴**

Podkomitet za trgovinu uslugama osnovan u skladu sa Članom 41, stav 5 CEFTA 2006 Sporazuma će olakšati i nadgledati primjenu ovog Protokola u skladu sa članom 21, imajući u vidu principe proporcionalnosti i subsidijarnosti.

Član 21 **Aneksi³⁵**

Sljedeći aneksi čine sastavni dio ovog Protokola:

- Aneks [X] (Lista specifičnih obaveza);
- Aneks [X] (Lista MFN izuzeća);
- Aneks [X] (Finansijske usluge); i
- Aneks [X] (Telekomunikacijske usluge).

³³ **Nadležnost:** Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija i Agencija za nadzor osiguranja

³⁴ **Nadležnost:** Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija i Agencija za nadzor osiguranja

³⁵ **Nadležnost:** Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija i Agencija za nadzor osiguranja